

észak-amerikai utazásának fordítására és kommentálására. A tulajdonképpeni fordítás – amelyhez fejezetenként értékes tárgyi jegyzetek is csatlakoznak és amelyet névmutató is kiegészít – szinte könyvterjedelmű 79 lapnyi bevezető után következik. A bevezető tanulmány meggyőzően bizonyítja az angolszász olvasóknak, hogy az amerikai öntudat és az amerikai demokrácia nemzetközi visszhangjának szempontjából a székely utazó könyve legalább annyira fontos dokumentum, mint Alexis de Tocqueville világhírű munkája. Jelképesnek tekinthető, hogy a két utazó – az amerikai börtönügyeket tanulmányozandó – a vendégkönyv tanúbizonyosága szerint össze is találkozott a Sing Sing börtönben. A magyar olvasók számára is sok újat mond a tanulmány írója, amikor Bölöni Farkas politikai gondolkozásának elemeit beállítja a Rousseau-t követő, de azért az unitarizmuson belül elkülönülő eszmetörténeti hagyományba. Mivel az előszó sok részletfordítást tartalmaz Bölöni Farkas naplójából is, így a közölt művön túl felhívja a figyelmet a szerző egész életművének fontosságára. Véleményünk szerint méltán értékeli nagyra Bölöni Farkas írói művészetét, amelyet a romantika legnagyobb alkotóival, például Kierkegaard-ral vet össze.

Mivel Kadarkay Árpád a XIX. század első felének magyarországi, szűkebben véve pedig erdélyi irodalmi és politikai viszonyairól szemmel láthatólag igen kiterjedt ismeretekkel rendelkezik, a legnagyobb mértékben örvendetesnek tarthatnók, ha misszió-szerű vállalkozását tovább folytatva megajándékozná az angol nyelvű olvasóközönséget más, e korból származó jelentős magyar művek fordításával is. Véleményünk szerint feltétlenül érdemes erre a kitágult figyelemre, például Wesselényi Miklós: Szózat a magyar és szláv nemzetiség ügyében c. munkája. Ilyen fordítások és kommentárok – a nemrég örvendetesen megélenkült amerikai Kossuth-kutatás mellett – arra engednek utalni, hogy szolid tárgyismereten nyugvó, elfogulatlan kép bontakozhat ki a nyugati tudományos körökben Magyarország történetének kulcsfontosságú szakaszáról, a reformkorról.

Szörényi László

Catalogi personarum et officiorum Provinciae Austriae S.I.

I (1551–1600), collegit et edidit Ladislaus Lukács S.I., Romae, Institutum Historicum S.I., 1978, pp. XXI + 41* + 828. (Monumenta Historica Societatis Iesu, Vol. 117.)

Monumentális kötetében *Lukács László* páratlanul fontos forrásanyagot tett közzé nemcsak a jezsuita rend-, illetve tágabban a katolikus egyháztörténet, hanem a magyar művelődés- és irodalomtörténet számára is. Önálló magyar jezsuita rendtartomány nem lévén, a magyarországi jezsuita kollégiumok az osztrák provincia részét alkották, s így a magyarországi származású, illetve a Magyarországon működő idegen jezsuiták személyi állományának vizsgálata csak az ausztriai rendtartomány keretében lehetséges. Ennek a személyi állománynak a teljes számbavételét célozza az ún. „Catalogus”-oknak a kiadása, melyből a jelen kötet az 1600-ig terjedő anyagot tartalmazza. E katalógusok a jezsuita rendtörténet egyik legfontosabb forrástípusát képviselik, ugyanis minden rendháznak illetve kollégiumnak, 1589-től kezdve pedig minden rendtartománynak rendszeresen jelentést kellett tennie a hozzá tartozó valamennyi rendtagról, megadva személyi adataikat, s a tanulmányaikra, képzettségükre, beosztásukra, nyelvtudásukra vonatkozó információkat is. A jelentéstétel módját pontos előírások szabályozták s bár ez utóbbiakat többször módosították, a katalógusok csaknem hiánytalanul fennmaradt sorozatából a magyarokat is magába foglaló osztrák rendtartomány teljes személyi adat-anyagát megkaphatjuk. Egy jelentékeny történeti és kulturális szerepet játszó magyar értelmiségi csoport

biográfia-gyűjteményével rendelkezünk tehát ezután Lukács László jóvoltából. Hogy ez mit jelent a XVI. század vonatkozásában, az nem szorul magyarázatra.

A könyv latin nyelvű bevezetésében Lukács tájékoztat az ausztriai rendtartomány 1600-ig terjedő történetéről, az egyes kollégiumok alapításáról, megadva az előljárók teljes névsorát is, majd részletesen ismerteti a jezsuita rendtörténet forrásainak különböző típusait általában, az ausztriai provincia vonatkozásában pedig különösen, végül pedig elmondja a kötetben közzéadott katalógusokra vonatkozó összes tudnivalót. Kiegészíti mindezt a források és lelőhelyük pontos jegyzéke egészen 1773-ig, a rend feloszlatásáig haladva. (A katalógusok kéziratának egyik legteljesebb sorozatát a pannonhalmi Szentbenedek-rendi könyvtár őrzi!) Ezután következik a katalógusok szövegének mintaszerű kritikai kiadása, az összes variáns figyelembevételével. Ennek során a kiadó a jegyzékekben gyakran hiányosan, vagy torzultan szereplő személyneveket ki is egészíti, helyre is állítja.

A szerző azonban nem elégedett meg ennyivel: műve második részében a katalógusokban szereplő jezsuiták összesített életrajzi lexikonát adja „*summaria vitae*” címen, támaszkodva rendtársa, *Antonius Petruch* anyaggyűjtésére. Ez a biográfiai rész rendkívül tömören megadja az összes fontos életrajzi adatot, felsorolva az illető rendtag szolgálati helyeit és beosztásait, s amennyiben írói munkásságot folytatott, megadva erről a legszükségesebb bibliográfiai tájékoztatást. A magyar történeti és irodalmi kutatás igen sokat fog profitálni ezekből az adatokból. Igaz ugyan, hogy a XVI. századi magyar jezsuitákról többnyire eddig is több életrajzi adatot ismertünk, mint legtöbb magyar kortársukról, most azonban az eddig figyelembe nem vett adatok egész tömege áll rendelkezésünkre. Hogy csak egy példát említsék: nem tudtuk, hogy a Kempis-fordító *Vásárhelyi Gergely* Braunsbergben is működött, mégpedig éppen abban az évben, amikor *Balassi Bálint* az ottani jezsuiták körében tartózkodott.

A kiadó számára nagy gondot jelentett a helynevek írása, hiszen a katalógusok e téren következtelenek, másrészt pedig a hivatalos helynevek azóta gyakran változtak. Lukács konkordancia-táblázattal, illetve a helyneveknek olykor több nyelven való megadásával igyekszik segíteni e nehézségen. Eljárása azonban nem teljesen következetes. A születési helyek esetében pl. a jelenleginél jóval többször lett volna kívánatos a mai hivatalos név mellett az akkor használatos magyar elnevezés megadása.

A nyomdai kiállítást irigyelheti mindenki, akinek forráskiadvány, szövegkiadás sajtó alá rendezése volt valaha is osztályrésze.

Klaniczay Tibor

Johannis Amos Comenii: Opera Omnia. 12

Geometria – Cosmographiae compendium – Physicae synopsis – Ad Physicam addenda – Disquisitiones de calor et frigoris natura – Cartesius a mechanicis eversus – De arte spontanei motus relatio – De motu perpetuo scriptorum fragmenta. Examinavit: Luboš Nový. Ediderunt: Dagmar Čapková – Marie Kyralová – Vlasta T. Miškovská-Kozáková – Julie Nováková – Ivana Sommernitzová-Kultová – Stanislav Sousedík – Martin Steiner.

Nakladatelství Československé akademie Praha 1978. věd. 409 (5) l.

Comenius életmű-kiadásának jelenlegi kötetében a kiadók összeállították azokat a teljes, illetve töredékben maradt műveket, amelyek a nagy tudós életművéből a természettudományok körébe vágnak. Ezek részben tanítási segédeszközként szol-